

Márk SIMA

Uniwersytet Loránda Eötvösa, Budapeszt

GEOPOLITYCZNE ZNACZENIE IDEI WIELKICH WĘGIER

Abstrakt:

Celem opracowania jest przedstawienie historii idei Wielkich Węgier jako elementu węgierskiego nacjonalizmu i wskazanie jej geopolitycznego znaczenia. Sformułowano ją w XVI wieku i od tej pory wpływała ona na kształt węgierskiej polityki. Początkowo nie miała ona charakteru nacjonalistycznego, ale zmieniło się to w wieku XIX, a zwłaszcza po traktacie w Trianon, kiedy stała się podbudową węgierskich dążeń niepodległościowych i wyrazem sprzeciwu wobec postanowień tegoż traktatu. W artykule wyjaśniono jak idea Wielkich Węgier przetrwała okres komunizmu i odrodziła się w latach 90-tych ubiegłego wieku. Chociaż nie ma ona już charakteru politycznego, wywiera bardzo duży wpływ na węgierski patriotyzm narodowy i tendencje irredentystyczne. Chociaż nie jest ona elementem programu politycznego, jest głęboko zakorzeniona w zbiorowej świadomości Węgrów, wpływając na postrzeganie Węgier i ich pozycję geopolityczną.

Słowa kluczowe: tożsamość narodowa, traktat w Trianon, Węgry, Wielkie Węgry.

Wstęp

Traktat w Trianon jest powszechnie uważany za największą tragedię narodową Węgrów. Przyniósł on znaczące okrojenie terytorium Węgier, co istotnie zredukowało pozycję geopolityczną tego państwa, determinując jego politykę zagraniczną, odciskając głębokie piętno na mentalności węgierskiego społeczeństwa. W Trianon udaremnione zostały wszelkie programy polityczne związane z ideą Wielkich Węgier. Mimo, że idea ta nie jest dzisiaj celem geopolitycznym ani nie stanowi idealnej wizji węgierskiego „złotego wieku”, jest głęboko zakorzeniona w świadomości społecznej, wpływając na sposób myślenia ludzi, ich duchową spójność, będąc niewątpliwym czynnikiem siły narodowej Węgrów. Idea Wielkich Węgier jest głęboko zakorzeniona w historii narodu i ma silne aspekty religijne, dlatego aby zrozumieć współczesne do niej podejście, należy odwołać się do historii. Mimo, że nie jest ona od dawna

obecna w bieżącej polityce na Węgrzech, w ostatnich latach nawiązywano do niej w debacie publicznej w Rumunii i na Słowacji. Miało to miejsce w konkretnych uwarunkowaniach geopolitycznych Europy Wschodniej lat 90-tych. Należy rozumieć różnicę między ideą Wielkich Węgier jako koncepcją zjednoczenia ziem Basenu Karpackiego¹, a dążeniem do zjednoczenia wszystkich Węgrów w jednym państwie. Rozróżnienie to jest bardzo ważne także dlatego, że większość państw zajmujących terytoria Królestwa Korony Św. Stefana to obecnie członkowie Unii Europejskiej.

Idea Królestwa Węgierskiego

Królestwo Węgierskie zostało ustanowione w roku 1000 przez Św. Stefana. Podobnie jak inne średniowieczne państwa, było ono obszarem, na którym obowiązywało jednolite prawo, rządzone przez jedną polityczną elitę wywodzącą się z węgierskiego rycerstwa. Nie było to więc państwo narodowe ale twór polityczny ustanowiony na zasadzie podległości dynastycznej. Królestwo było wieloetniczną wspólnotą, w której językiem urzędowym była łacina. Konfliktom o podłożu etnicznym zapobiegała polityka prowadzona zgodnie z genialną myślą Św. Stefana, wyrażoną w słowach: *Unius linguae, uniusque moris regnum imbecille et fragile est* (za: Seton-Watson 1945, s. 341-342).

István Werbőczy w 1514 roku w dziele *Tripartitum* zawarł historię Świętej Korony, która była dobrze znana jeszcze przed powstaniem wspomnianego utworu. Jak głosi powszechnie znana legenda, święty Michał Archanioł przekonał papieża Sylwestra II, aby ten przekazał koronę wysłannikowi węgierskiemu, a nie emisariuszowi z Polski. Akt ten uzasadnia uznanie korony węgierskiej za świętą². Mimo że legenda nie stanowi argumentu w dyskusji naukowej, jednakże wywarła ona wpływ na politykę węgierską w ciągu kolejnych wieków. W tym kontekście podważanie autentyczności Korony (która *de facto* została wykonana znacznie później), przechowywanej w Sali pod

---

¹ Basen Karpacki (węg. *Kárpát-medence*) jest tożsamy terytorialnie z Królestwem Korony Św. Stefana i jest geograficznym odpowiednikiem Wielkich Węgier. W polskiej geografii nie ma nazwy na oznaczenie Niziny Panońskiej wraz z otaczającymi ją pasmami górskimi położonymi wewnątrz łuku karpackiego, dlatego w tekście zachowano proponowaną przez autora nazwę Basen Karpacki. Sama Nizina Panońska to jednostka fizycznogeograficzna, która na Węgrzech rozumiana jest dzisiaj jako odpowiednik terytorium Węgier okrojonym w wyniku traktatu w Trianon (przyp. red.).

² W literaturze historycznej wątek legendarny jest zazwyczaj pomijany, natomiast podkreśla się, że przekazanie korony i błogosławieństwa przez papieża, odbyło się za aprobatą cesarza Ottona III (Lendvai, 2016, s. 64). Fakt ten sprawił, że Królestwo Węgierskie pozostało niezależne w stosunku do Cesarstwa, w przeciwieństwie do Czech, Polski i Moraw. Niezależność kraju wzmacniało też to, że kościół węgierski podlegał bezpośrednio Rzymowi (Kristó 1993).

Kopułą Parlamentu Węgier, należy uznać nie tylko jako wyraz skrupulatności, ale przede wszystkim świadectwo niechęci wobec heroicznych momentów w historii Węgrów oraz roli, jaką odegrało w niej chrześcijaństwo. Podczas gdy w wielu krajach królewskie insygnia i klejnoty stanowiły jedynie przedmioty niezbędne w ceremoniach koronacyjnych, na Węgrzech Korona to właściciel całego kraju. Tylko ten kto jest w jej posiadaniu, ma tytuł do sprawowania władzy nad krajem, który z tego powodu nie może zostać podzielony (Werbőczy 1990). Teza o niepodzielności była wystawiana na ciężkie próby, kiedy Węgry znajdowały się na krawędzi politycznej i demograficznej zagłady (rok 1241, 1526). Podczas wojen z Turcją Osmańską przez długi czas Węgry były podzielone na trzy części i były obszarem nie kończących się wojen. Ale nawet w okresie, kiedy południowe i środkowe Węgry były opanowane przez Turków, kraj traktowany był tak, jak gdyby jego granice nie były w ogóle naruszone. Szlachta węgierska nawet wówczas potrafiła ściągać podatki z obszarów okupowanych przez Turcję. Polityczna i religijna idea jedności ziem Świętej Korony mogła dzięki temu przetrwać nawet w okresach, kiedy zdecydowana większość terytorium znalazła się pod władzą innych państw. Po wycofaniu się Turcji terytoria węgierskie znalazły się w orbicie wpływów Habsburgów. Stosunki Węgrów z Habsburgami były zmienne aż do roku 1722, kiedy zgromadzenie węgierskie przyjęło dokument zatytułowany *Pragmatica Sanctio*. Normalizował on relacje między Habsburgami i Węgrami wzmacniając integralność Królestwa. Cesarze austriaccy, aby być uznanymi królami Węgier, musieli być koronowani przy użyciu Świętej Korony, gdyż szlachta węgierska ślubowała lojalność Królowi, a nie cesarzowi (Pállfy 2010, rozdział 10, s. 319; Zlinszky 2013, rozdział 16, s. 227-245; por. też Felczak 1983).

Powstanie narodu

Pod koniec wieku XVIII w Europie zaczęły się upowszechniać nowe ideologie. Na Węgrzech pojawił się liberalizm i nacjonalizm, nie znajdując tam jednak licznych zwolenników. Relacje z dynastią Habsburgów były bardzo dobre, czego wyrazem było odrzucenie przez szlachtę węgierską napoleońskiej propozycji wzniesienia powstania przeciw Habsburgom. Dopiero po roku 1830 nastąpiły poważne zmiany na węgierskiej scenie politycznej. Wśród szlachty węgierskiej powstał ruch zmierzający do modernizacji kraju, a zwłaszcza do likwidacji przeżytków feudalizmu i do ustanowienia państwa obywatelskiego. Na czele tego ruchu stanęli Istvan Széchenyi oraz Lajos Kossuth – najbardziej wpływowy przedstawiciel liberalizmu tego okresu. Dążyli oni wspólnie do konsolidacji narodu węgierskiego poprzez upowszechnienie we wszystkich grupach społecznych tożsamości węgierskiej, oraz asymilację mniejszości nie-węgierskich. Węgrzy mieli stać się jedynym narodem, któremu przysługiwało prawo do posiadania państwa, co nie oznacza jednakże celów ani skłonności szowinistycznych. Każdy człowiek, bez względu na pochodzenie, miał prawo

zgłosić akces do narodowości węgierskiej, ale wszelkie mniejszości miały zapewnione prawo do autonomii. Wykluczone były natomiast wszelkie próby osłabienia integralności terytorialnej państwa. Ze statusu autonomicznego skorzystali tylko Chorwaci, których kraj uznano za pół-niezależne królestwo w ramach państwa węgierskiego. Specjalny status miała także Transylwania, ale był to raczej oddzielny region zarządzany przez Węgrów, podczas gdy Królestwo Chorwacji było zarządzane przez Chorwatów. Wiele kontrowersji wzbudziły próby ustanowienia prawa, zgodnie z którym jedynym językiem urzędowym państwa miał być węgierski. Sprzeciwiały się temu mniejszości etniczne, natomiast Habsburgowie starali się łagodzić spór i nie dopuszczać do wybuchu powstań narodowych, które uważali za niebezpieczne. Nastroje nacjonalistyczne na obszarze Cesarstwa zwykle towarzyszyły procesom modernizacji społeczeństwa. Kiedy spór polityczny przeradzał się w konflikt zbrojny, Habsburgowie wspierali mniejszości narodowe, nakłaniając je do walki przeciw Węgom. W roku 1848 wybuchły antywęgierskie powstania Słowaków, Rumunów i Serbów. Oficerami wspierającej powstania armii cesarskiej byli znani przedstawiciele mniejszości (np. gen. Josip Jelačić, ban Chorwacji), podczas gdy wielu przedstawicieli tychże mniejszości walczyło po stronie węgierskiej, przeciw Habsburgom. W armii węgierskiej służyły tysiące Słowaków, a generalami byli w niej m.in. Janos Damjanich, z pochodzenia Serb, oraz Károly Knézich, którego ojciec był Chorwatem. Przytoczone przykłady pokazują, jak skomplikowane były relacje międzyetniczne oraz jak niejednoznaczny był stosunek poszczególnych narodowości do Królestwa i Cesarstwa. Przede wszystkim, tożsamość etniczna społeczności mniejszościowych była jeszcze bardzo słaba. Dlatego dla większości osób podstawą podejmowanych decyzji była lojalność w stosunku do Królestwa Węgierskiego. Idea Królestwa, jak się okazuje, była bardzo silna jeszcze w połowie XIX wieku. Nacjonalizm, który się wówczas pojawił, przyczynił się do wielu konfliktów w Basenie Karpackim, a także poza jego obrębem (Czesi rządzeni przez Habsburgów, Rumuni i Serbowie pozostający pod władzą Turków). Powstania narodowe wzniecane przez mniejszości ominęły terytoria samych Węgier. Niemniej przywódcy węgierscy zdawali sobie sprawę z tego, że Habsburgowie wykorzystywali przeciwko nim mniejszości etniczne. Kossuth starał się porozumieć z mniejszościami, jednak negocjacje nie przyniosły rezultatów w postaci podpisania porozumień, gdyż nie chciał on zrezygnować z zachowania nadrzędnego statusu Węgrów w państwie, oraz niezłomnie strzegł integralności terytorialnej. Dla przywódców węgierskich oczywiste było, że Węgry Świętego Stefana muszą pozostać nietknięte, oraz że naród węgierski ma sprawować władzę w państwie Świętej Korony. Niepodzielność terytorium okazała się możliwa do zaakceptowania przez mniejszości. Tym, co powodowało zdecydowany sprzeciw mniejszości i prowadziło do wojny były

węgierskie działania mające przyspieszyć procesy asymilacji (Gergely 2005, rozdział VI, VII).

Węgierska wojna o niepodległość została zakończona klęską w 1849 roku. Rozstrzygnięcie to nie przyniosło również realizacji jakichkolwiek celów mniejszości etnicznych, chociaż według popularnego powiedzenia, klęska Węgrów była ich zwycięstwem. Habsburgowie ustanowili na Węgrzech bardzo represyjne prawo, mające na celu zapobieganie kolejnym incydentom wynikającym z rozwoju ruchu narodowego. Represje jakie dotknęły Węgrów były jedyną korzyścią mniejszości narodowych. Dopiero w 1867 roku elity węgierskie otrzymały ofertę złagodzenia represji i wprowadzenia rozwiązań kompromisowych, które miały też na celu rozwiązanie problemów narodowościowych w Królestwie. Inną propozycję wysunął Lajos Kossuth. Polegała ona na stworzeniu Federacji Dunajskiej – państwa o ustroju republikańskim zrzeszającego narody w ramach Cesarstwa (Pajkossy 2006, s. 434-437). Przed elitami węgierskimi stanął dylemat: doprowadzić do porozumienia z Habsburgami, czy też budować przyszłość w oparciu o współpracę z mniejszościami etnicznymi. Za sprawą jednego z przywódców, którym był Ferenc Deák, zwyciężyła wówczas opcja habsburska. Jej zwolennikiem nie był m.in. Lajos Kossuth, który swoje wątpliwości wyraził w swoim słynnym Liście Kasandry (*Cassandra-levél*), skierowanym do Ferencza Deák i jego zwolenników. Przewidywał on już wówczas przyszły upadek Imperium Habsburgów, a z nim nieuchronny upadek Węgier (Pajkossy 2006, s. 460-466).

Lata od 1867 do I wojny światowej to jeden z najpomyślniejszych okresów w historii Węgier, a zarazem bardzo trudny czas dla mniejszości etnicznych (Ryc. 1). O ile Węgrzy osiągnęli większość ze swoich celów z 1848 roku, mniejszości etniczne nie uzyskały nic. Elity węgierskie wspierane przez Wiedeń z powodzeniem realizowały program asymilacji mniejszości, mimo ich sprzeciwu niejednokrotnie prowadzącego do konfliktów. Druga połowa XIX wieku przyniosła istotne zmiany na mapie Europy Wschodniej. Ustanowione zostało Królestwo Rumunii, co sprzyjało rozwojowi rumuńskiego ruchu niepodległościowego w Besarabii oraz węgierskiej Transylwanii. Początkowo Rumuni starali się uzyskać Besarabię przy wsparciu państw centralnych, ale podczas wojny stanęli po stronie Ententy. Ekonomicznie rozwinięta Transylwania byłaby dla nich o wiele cenniejszym nabytkiem, i w tym świetle decyzja Rumunów wydaje się zrozumiała. Także nowo utworzona Serbia popadła szybko w konflikt z Austro-Węgrami. Ich głównym celem była Bośnia, ale o wiele cenniejsza była Wojwodina. Wśród Słowaków upowszechniała się idea czechosłowakizmu. Z powodu represji ze strony Węgier, wiele mniejszości etnicznych zwróciło się ku ideom, które implikowały rozpad Imperium Habsburgów, co oznaczało też upadek Królestwa Węgierskiego (Gergely 2005, rozdziały VIII-XII, Tóth 2001, s. 50-58; Felczak 1983).

Arcyksiążę Franciszek Ferdynand był wrogo nastawiony do Węgrów. Był raczej skłonny wspierać społeczności słowiańskie w ramach Cesarstwa. Tymczasem Węgry przystąpiły do wojny po jego zamordowaniu w Sarajewie. Uczyniły ten krok, chociaż z punktu widzenia Królestwa było to bezcelowe. Aneksja Bośni spowodowała zwiększenie liczby Słowian w Cesarstwie, co oznaczało zmniejszenie znaczenia Węgrów. Kiedy Węgry przystępowały do wojny, nikt nie zdawał sobie sprawy, że mogło to oznaczać koniec Królestwa Świętego Stefana (Gergely 2005, rozdział XIV).

Traktat w Trianon

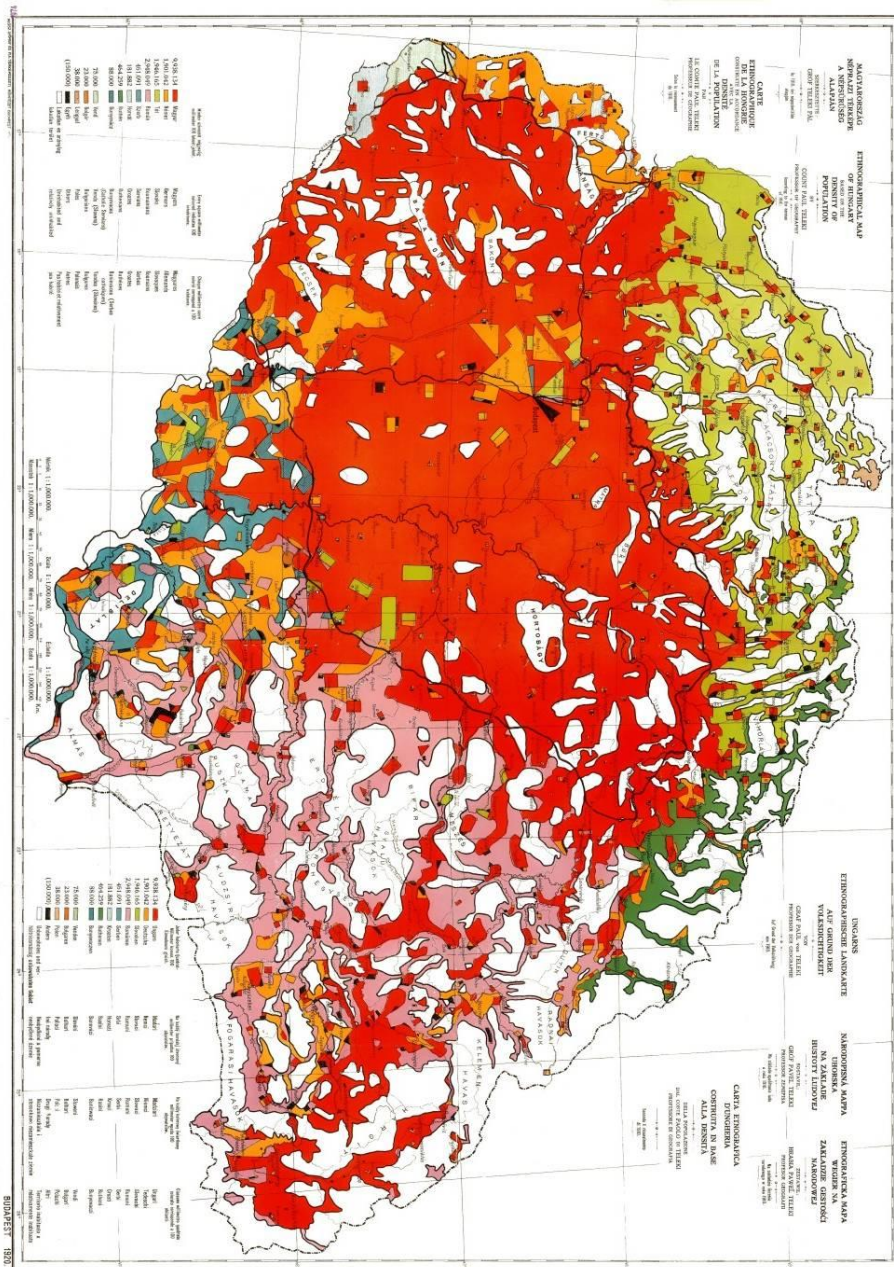
Wysoce niekorzystny rezultat Wielkiej Wojny był prawdziwym szokiem dla Węgrów. Nie tylko Ziemia Świętej Korony były utracone, ale także obszary zamieszkałe przez ludność czysto węgierską znalazły się pod okupacją obcych armii. Czechosłowacja zajęła północne Węgry, Królestwo Serbów, Chorwatów i Słoweńców, przy wsparciu Francji, atakowało od południa, podczas gdy Rumunia, również dzięki francuskiej pomocy, okupowała Transylwanię. Naród był głęboko politycznie podzielony.

Rok 1919 był prawdopodobnie najbogatszym w ważne wydarzenia i najbardziej dramatycznym w całej węgierskiej historii. Po okresie wojny domowej Miklós Horthy zdobył kontrolę nad krajem oraz uznanie społeczności międzynarodowej. Węgry były gotowe do podpisania traktatu pokojowego kończącego przegraną wojnę. Utrzymanie integralności terytorialnej Królestwa Świętego Stefana nie było już możliwe. Celem węgierskiej delegacji na rokowania pokojowe było jedynie utrzymanie wszystkich obszarów zamieszkałych przez ludność węgierską. W Transylwanii Węgrzy zamieszkiwali przede wszystkim miasta, więc zajmowali znacznie mniejsze terytoria niż Rumuni, którzy przeważali na terenach wiejskich. Rozmieszczenie grup narodowościowych ukazane zostało na specjalnej mapie, której autorem jest graf Pál Teleki, gdzie tereny zamieszkałe przez Węgrów oznaczono czerwonym kolorem (ryc. 2).

Ta tzw. „czerwona mapa” stała się bardzo znana i wśród Węgrów była uznana za dokument ogromnej krzywdy, jaka spotkała ich w Trianon. Monarchia Habsburgów, przez jej wrogów nazywana była niejednokrotnie „więzieniem narodów”. Tymczasem państwa nowo utworzone po jej rozpadzie okazały się również wieloetniczne i represyjne. Decydenci którzy zatwierdzili nowe granice państwowe nie brali pod uwagę zasięgu grup etnicznych, łamiąc wielokrotnie przyjętą wcześniej zasadę Wilsona. W ten sposób Węgry utraciły na rzecz Czechosłowacji znaczny obszar zamieszkały w większości przez Węgrów, ciągnący się wzdłuż całej granicy, który był bardzo istotny dla czechosłowackiego rolnictwa. Straty Węgier były znacznie większe, niż kara jaka spotkała Niemcy i Austrię. Terytorium kraju zostało zmniejszone o 2/3. Jak podaje I. Romsick (2010) terytorium Węgier przed wojną, bez terenów

chorwackich, obejmowało 282 tys. km², i było zamieszkane przez 18,2 mln ludności. Po traktacie w Trianon terytorium liczyło 93 tys. km² a ludność zaledwie 7,6 mln (tab. 1; ryc. 3).

Ryc. 2. Rozmieszczenie Węgłów w okresie międzywojennym

Źródło: P. Teleki (1920).

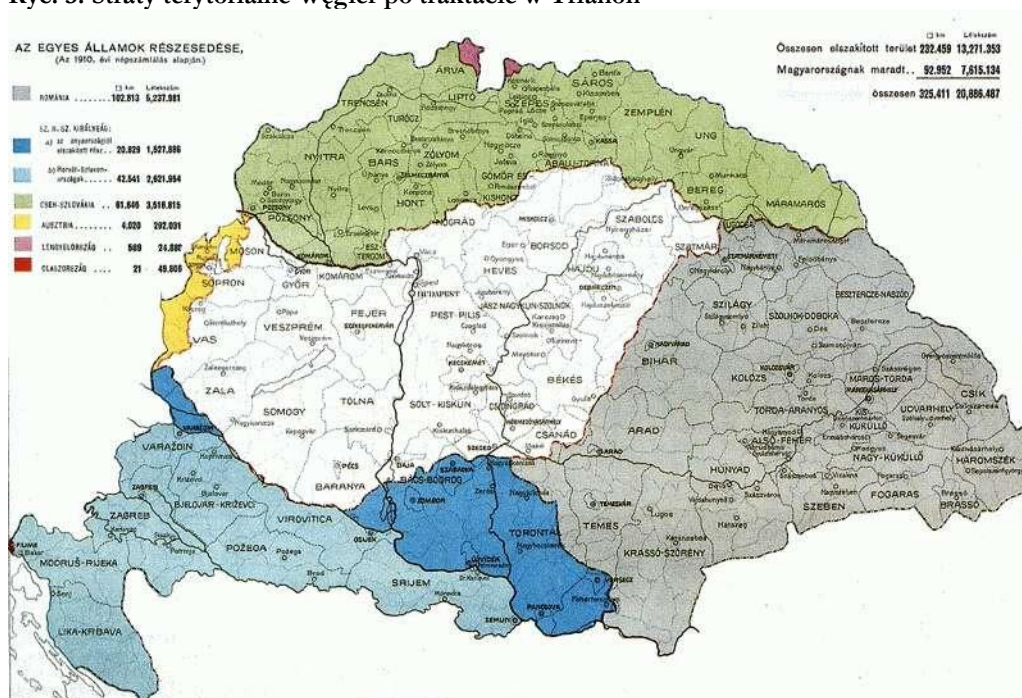

Tab. 1. Obszary oderwane od Węglor w wyniku traktatu w Trianon

Wcielone do:	Powierzchnia [w tys. km ²]	Ludność utracona przez Węglor w tys.	
		ogółem	w tym Węglorzy
Rumunia	130	5000	1600
Królestwo Serbów, Chorwatów i Słowenców	20	1500	500
Czechosłowacja	61	3500	1000
Polska	0,6	24	0,25

Źródło: Romsics 2010, rozdział II/5: *A trianoni békeszerződés*.

Ryc. 3. Straty terytorialne Węglor po traktacie w Trianon

Źródło: Márk Sima (2017).

W wyniku realizacji postanowień traktatu w Trianon, ponad 3,2 mln Węglor znalazła się w obrębie innych państw. Nawet badacze odlegli w swoich postawach od nacjonalizmu podkreślają, że „od rozbiórów Polski w XVIII wieku wielkie mocarstwa z żadnym państwem nie postąpiły tak bezlitośnie i niesprawiedliwie, jak z historycznymi Węglorami” (Lendvai 2016, s. 542). Nic więc dziwnego, że sformułowane po Trianon wyznanie wiary, choć bardzo oszczędne w słowa, tak silnie przemawia do węgierskich sumień po dziś dzień:

*Wierzę w Boga, w ojczyznę, w wiecznej Prawdy trwanie,
Wierzę w dawnych Węgier świetne zmartwychwstanie. Amen.*³

Rewizjonizm okresu międzywojennego

Po podpisaniu traktatu w 1920 roku, głównym tematem debaty politycznej była jego rewizja. Politycznie podzielone społeczeństwo zjednoczyło się pod hasłem powrotu do utraconych ziem. Inspiracją były najczęściej dwie tradycje intelektualne. Pierwszą była idea Królestwa Świętego Stefana, która wydawała się nierealistyczna ale dotyczyła kwestii legitymizacji. Wypowiedzi jakie pojawiły się w tym nurcie debaty były następnie wykorzystywane w propagandzie irredentystycznej. Jedną z nich było popularne wśród społeczeństwa hasło „Przywrócić wszystko” (*Mindent vissza!*), chociaż trudno byłoby wyobrazić sobie przyjęcie go jako zasady polityki zagranicznej Węgier. Drugą tradycyjną ideą jest zjednoczenie wszystkich Węgrów. Pierwszym zadaniem podjętym przez rząd Horthy’ego było znalezienie wpływowych sojuszników. Cel ogólny to doprowadzenie do rewizji traktatu z Trianon i zastąpienie go nowym, który byłby bardziej korzystny dla Węgier. Wschodnioeuropejscy triumfatorzy wojenni stworzyli nowy sojusz, nazwany Małą Ententą. Sojusz Rumunii, Jugosławii i Czechosłowacji miał właśnie powstrzymać Węgry od tego typu działań. Z kolei rozczarowany zwycięzca – Włochy, wykazywał zainteresowanie sojuszem przeciw Jugosławii. Węgry były nawet gotowe sprzymierzyć się z Sowiecami, co wzmocniłoby ich potencjał przeciw Rumunii. Okazało się jednak, że różnice polityczne między konserwatywnym, zbliżonym do monarchii systemem Horthy’ego a bolszewizmem były zbyt wielkie. Niemcy z kolei mogły być potencjalnym sojusznikiem przeciw Czechosłowacji, ale pod rządami Stresemanna były zbyt dalekie od wszczynania jakiegokolwiek nowego konfliktu. Polityka Niemiec zmieniła się dopiero w 1933 roku. Niemcy były nie tylko najważniejszym partnerem handlowym Węgier, ale państwem wyraźnie zainteresowanym zmianą porządku politycznego w Europie Wschodniej. Horthy pragnął przejąć utracone ziemie przy szerokim poparciu międzynarodowym, ale tak, aby uniknąć wybuchu wojny.

Podczas gdy Horthy myślał o odzyskaniu ziem zamieszkałych przez ludność węgierską, społeczeństwo miało o wiele bardziej sentymentalne i nostalgiczne nastawienie. Coraz bardziej popularna była idea Świętej Korony. Elity polityczne ery Horthy’ego kładły duży nacisk na monarchiczne skłonności Węgrów. System rządzenia pozostawał monarchiczny, chociaż nie było króla. Horthy był tytułowany regentem i miał kompetencje podobne do władzy królewskiej w monarchii konstytucyjnej. Kult jego osoby narastał i przypominał

---

³ Węg.: Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy Isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában! Ámen.

kult rodziny królewskiej z czasów Cesarstwa. Godło w okresie jego rządów zawierało wizerunek Świętej Korony podobnie jak przed rokiem 1918. Wcześniejsze lewicowe rządy używały republikańskiego herbu Kossutha, pozbawionego Korony (ryc. 4). W dokumentach rządowych kraj często tytułowany był „Tysiącletnie Królestwo Węgier”. Wielkie Węgry były przedstawiane w granicach przedwojennych. Nawet Chorwacja, zamieszkała przez nielicznych Węgrów, która miała wówczas status autonomiczny, włączana była do tego idealnego, starego Królestwa. Ten wyidealizowany obraz Królestwa obejmującego 64 regiony (*vármegye*), był przedmiotem szerokiego zainteresowania społeczeństwa.

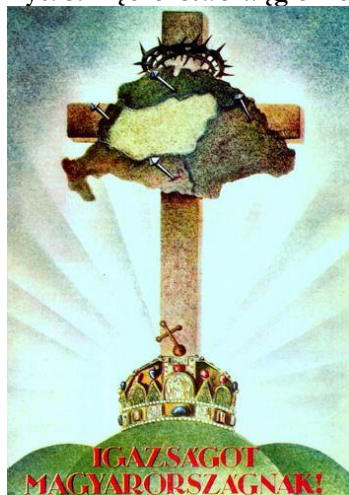
Ryc. 4. Godło republikańskie Kossutha oraz godło tradycyjne z czasów rządów Horthy'ego

Źródło: Wikipedia

Wkrótce po podpisaniu układu w 1920 roku, słowo Trianon stało się koncepcją i symbolem: symbolem śmierci starego królestwa. W propagandzie okresu międzywojennego Węgry są ukazywane jako Jezus Chrystus, a Trianon jako krzyż. W takiej wizji społeczeństwo węgierskie oczekiwało zmartwychwstania (Zeidler 2002; Romsics 1998).

Ryc. 5. Męczeństwo Węgier na popularnej ilustracji

Źródło: Wikipedia

Znaczny oddźwięk w społeczeństwie zyskiwały pojawiające się koncepcje geopolityczne, nawiązujące do idei Wielkich Węgier. M.in. Oszkár Jászi (1918) opracował projekt federacji pięciu państw o nazwie Pentarchia (Czechy, Austria, Iliria, Polska i Węgry), która miała wypełnić pustkę powstałą po rozpadzie imperium Habsburgów. Miała ona stanowić namiastkę naumannowskiej *Mitteleuropa*, ale już bez elementu niemieckiej dominacji. Zadaniem Pentarchii było skuteczne przeciwstawienie się naciskom ze strony panslawizmu i germańskiego imperializmu (Jászi, op.cit. s. 76-77). Potencjalnym separatyzmowi miała zapobiec unia celna i współpraca ekonomiczna.

W okolicznościach generalnego odwrócenia się społeczeństwa węgierskiego od Zachodu i poczucia krzywdy, pojawiały się kolejne koncepcje rekonstrukcji Wielkich Węgier. Według László Ottlika federacja wolnych narodów Basenu Karpackiego to najlepszy sposób na pokojowe współistnienie narodów, wyzwolenie Słowaków z zależności od Pragi, Chorwatów spod hegemonii Serbów, zapewnienie praw politycznych Rumunom siedmiogrodzkom, itd. Aby podkreślić wielonarodowy charakter proponowanej konfederacji Ottlik zastąpił nazwę Węgier łacińskim słowem *Hungaria* (Ottlik 1929). W niektórych koncepcjach pojawiła się myśl o politycznym zwrocie na wschód. Cytowany wyżej Oszkár Jászi przewidywał spadek znaczenia gospodarczego i politycznego Europy, i nadziei na rozwój w przyszłości upatrywał we współpracy z narodami Azji (Gereben 2005). Niektóre koncepcje geopolityczne nawiązujące do węgierskiej tradycji stały się pożywką dla ideologów faszystowskich, jednak żadna z nich nie została wprowadzona w życie, głównie z uwagi na sprzeciw Niemiec. Po II wojnie światowej, w warunkach komunizmu, idee tego typu straciły rację bytu.

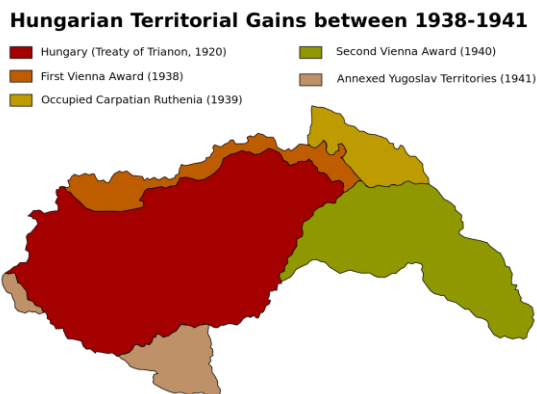
Węgry podczas II wojny światowej

W następstwie tzw. Anschlussu Austrii w 1938 roku, Niemcy stały się bezpośrednim sąsiadem Węgier. Po układzie monachijskim obszarem rosnących wpływów Niemiec stała się Czechosłowacja. Węgry tymczasem prowadziły negocjacje z Czechosłowacją na temat południowych obszarów Słowacji, zamieszkałych w większości przez ludność węgierską. Negocjacje nie przyniosły rezultatu, ale terytoria będące ich przedmiotem zwrócono Węgom na mocy pierwszego układu podpisanego w Wiedniu (First Vienna Award). W ten sposób pierwsze fragmenty utraconych ziem wróciły pod zarząd węgierski. Nie odbyło się to jednak w pełni zgodnie z planem. Układ który podpisany był tylko przez Niemcy i Włochy, nigdy nie uzyskał szerokiego międzynarodowego poparcia. Jego skutkiem był wzrost wpływów niemieckich na Węgrzech. W 1939 roku, po rozpadzie Czechosłowacji, Węgry anektowały niepodległą Ruś Zakarpacką. Zrobiły to samodzielnie, ale za niemieckim przyzwoleniem. Horthy starał się jednak zachować niezależność od Niemiec, skutecznie odmawiając im zgody na zaatakowanie Polski z wykorzystaniem węgierskiego terytorium. Później Horthy

udostępnił Węgry polskim żołnierzom uciekającym z okupowanego kraju. W 1940 roku Włochy i Niemcy podpisały drugi układ w Wiedniu (Second Vienna Award), na mocy którego Węgry odzyskały północną Transylwanię. Celem Niemiec było doprowadzenie do sytuacji, w której zarówno Węgry jak i Rumunia byłyby uzależnione od woli Niemiec. Aby odzyskać utracone ziemie Węgry musiały stanąć po stronie Niemiec. Podobnie jak poprzedni, drugi układ z Wiednia też nie zyskał poparcia międzynarodowego, jednak elity węgierskie nie mogły nie przyjąć jego warunków. Aby zachować sympatię Ententy, Węgry zawarły „Układ o Wieczystej Przyjaźni” z Jugosławią. W 1941 roku Niemcy planowały atak na Jugosławię i zaproponowały Węgom kolejne utracone ziemie w zamian za ich udział w operacji militarnej. Ówczesny węgierski premier, Pál Teleki, uznał propozycję za niemożliwą do przyjęcia. Po tym, jak nie udało mu się zapobiec pełnemu podporządkowaniu Węgier woli Niemiec, popełnił samobójstwo. Węgry zaatakowały następnie terytorium Jugosławii i okupowały obszar zamieszkały przez ludność węgierską.

Spoleczeństwo było jednak usatysfakcjonowane tym, że terytorium państwa zostało powiększone z 93 do 171 tys. km² w ciągu zaledwie 3 lat (ryc. 5). Horthy otrzymał od narodu przydomek „Ten który powiększa kraj” (*Országgyarapító*). Jego kult był jeszcze większy niż w czasie, gdy dążył do odzyskania utraconych ziem Królestwa. Wraz z odzyskanymi terytoriami do Węgier wróciły liczne miasta posiadające duże społeczności węgierskie. W Kolozsvár (rum. Cluj-Napoca) i Kassa (słow. Košice) Horthy’emu urządzono defilady, podczas których jechał on na białym koniu wśród wiwatujących na jego cześć mieszkańców. W roku 1942 prawie wszyscy Węgrzy Basenu Karpackiego byli zjednoczeni w swoim państwie. Odzyskane ziemie miały jednak cenę, którą była współpraca z Hitlerem. Węgry przystąpiły do wojny po stronie Niemiec przeciwko Sowietaom. Już w 1944 roku stało się jasne, że nie będą w stanie utrzymać pozyskanych ziem po zakończeniu wojny.

Ryc. 5. Zdobycze terytorialne Węgier w latach 1938-1941

Źródło: www.pl.pinterest.com/pin/836332593276003485/

Na mocy traktatu paryskiego z 1947 roku Węgry utraciły wszystkie terytoria anektowane po roku 1938, a ponadto pewne strategiczne lokalizacje w pobliżu Bratysławy. W przeciwieństwie do Węgier, Rumunia zdolała zmienić swoje sojusze tuż przed zakończeniem działań wojennych. Ale i to nie uchroniło jej od utraty (na rzecz Związku Sowieckiego) Besarabii zamieszkaanej przez ludność rumuńskojęzyczną, oraz Bukowiny Północnej. Ponadto Rumuni musieli oddać Bułgarii południową Dobrudżę. Jedyne co udało im się zachować to odebrana Węgrom północna Transylwania. Po zakończeniu II wojny światowej, będąc częścią podporządkowanej Moskwie Europy Wschodniej, Węgry nie mogły już nawet marzyć o rewizji ustaleń traktatów pokojowych (Zeidler 2001; Romsics 2010).

Oceny traktatu w Trianon w okresie komunistycznym

Sytuacja mniejszości węgierskich mieszkających poza krajem była bardzo trudna. Od traktatu w Trianon zwycięzcy starali się asymilować Węgrów przymusowo. Sytuacja pogorszyła się jeszcze bardziej po II wojnie światowej. Okrucieństwo w stosunku do Węgrów stało się elementem codziennej rzeczywistości. W Czechosłowacji zgodnie z dekretem Benesa Węgrów uznano na równi z Niemcami za odpowiedzialnych za wojnę. Traktowano ich jak obywateli drugiej kategorii. Duża liczba Węgrów mieszkających na terenach podkarpackich znalazła się w granicach Związku Sowieckiego (*Kárpátalja*). Ale najbardziej anty-węgierskie normy wprowadził komunistyczny przywódca Rumunii – Ceausescu.

Na Węgrzech komunizm nie miał charakteru nacjonalistycznego. Przywódcy byli raczej nastawieni internacjonalistycznie i pacyfistycznie. Węgrami nazywano tylko ludzi mieszkających na obszarze Węgier. W dokumentach rządowych kwestie różnic etnicznych były mało obecne, zastąpione przez o wiele bardziej dla komunistów istotne, różnice klasowe. Rządy Horthy'ego zaklasyfikowano jako faszystowskie i tak zostały określone w nowych podręcznikach historii. Irredentyzm rozważano w związku z nazizmem. Horthy'ego charakteryzowano jako kolaboranta nazistów, zaś ideę Wielkich Węgier uznano za element ideologii faszystowskiej. W Jugosławii, Rumunii i Związku Sowieckim posługiwanie się językiem węgierskim w miejscach publicznych nie było rekomendowane. Na Węgrzech natomiast kary groziły za wypowiedanie się na temat niesprawiedliwości traktatu w Trianon. Tak więc po II wojnie światowej Węgrom nie pozwalano nawet oplakiwać poniesionych strat.

W latach 1947-1956 dyktatura komunistyczna miała bardzo represyjny charakter. Stalinowski system został wprowadzony przez Mátyása Rákosi'ego. Po Rewolucji 1956 roku władze przejął nowy lider János Kádár, którego bardziej łagodna dyktatura miała zabezpieczyć przed kolejnym narodowym powstaniem. Celem systemu było stworzenie społeczeństwa, które nie jest

świadome prawdziwych problemów społecznych. W zamian gwarantowano wyższy niż w innych komunistycznych krajach standard życia. Podróżowanie do Transylwanii stało się zwyczajem w dekadzie lat 80-tych. Dzięki temu powiązania między Węgrami i węgierskimi mieszkańcami utraconych ziem zostały przywrócone. Jednakże idea Wielkich Węgier została zakazana i na krótko zapomniana (Romsics 2010, rozdział V, VII).

Po upadku komunizmu

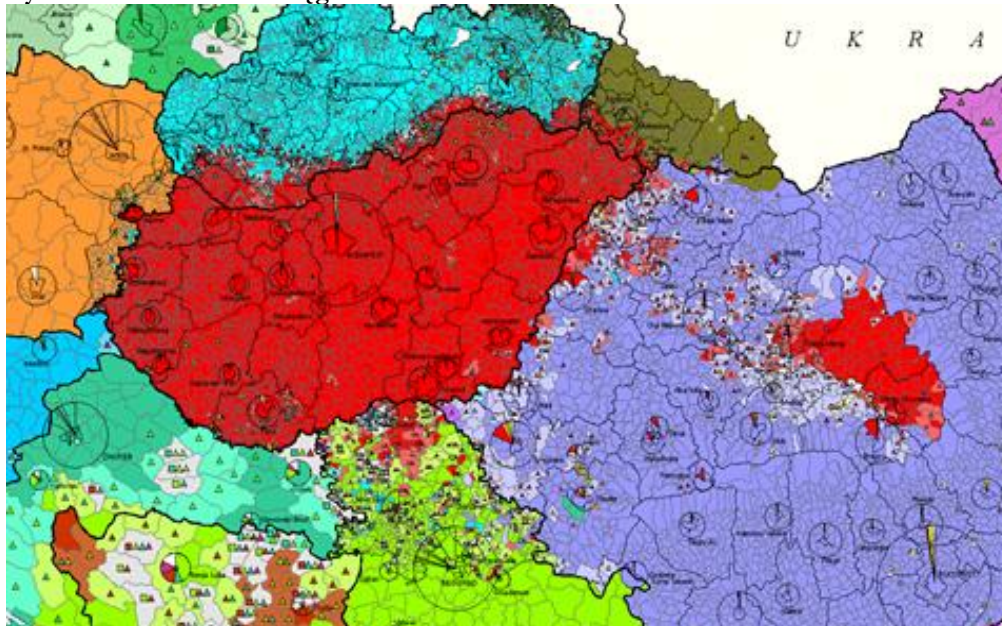
Ostatnia dekada ubiegłego wieku to okres upadku komunizmu i rozpadu niektórych komunistycznych państw w Europie Wschodniej. Wszystkie zdeintegrowane państwa, zarówno dawna Czechosłowacja, Jugosławia, jak i Związek Sowiecki, obejmowały obszary zamieszkałe przez Węgrów. Dla Węgier możliwe było włączenie się do wojen na obszarze Jugosławii, w celu odzyskania węgierskiej części Wojwodiny. W tamtym okresie Węgry były społeczeństwem głęboko pacyfistycznym. Idea Wielkich Węgier znikła wówczas z debaty publicznej. Węgry nie były zainteresowane wszczynaniem nowych konfliktów z sąsiadami. Priorytetowe znaczenie miało przestrzeganie prawa międzynarodowego. Trudną kwestią było ustalenie, która władza była legalna: okupacja niemiecka po 19 marca 1944 roku, rządy komunistyczne, czy te, które nastąpiły po pokojowym przejęciu władzy w 1990 roku. Duża część społeczeństwa traktowała nowe władze jako demokratyczną kontynuację ery Kádara. Podejście do Horthy'ego było zróżnicowane wśród społeczeństwa.

Mała część konserwatywnego skrzydła społeczeństwa była nastawiona nostalgicznie wobec Horthy'ego. Wracała idea Wielkich Węgier, ale już bez ducha irredenty i w granicach obowiązującego prawa. Upadek dyktatury pozwolił społeczeństwu na ponowną ocenę okresu międzywojennego. Przypomniano także niesprawiedliwość, którą w tym okresie kraj cierpiał. Święta Korona wróciła do państwowego godła. Lewicowe skrzydło społeczeństwa potępiało nostalgiczne nastawienie do epoki Horthy'ego, tak więc idea Wielkich Węgier dla prawej strony sceny politycznej miała wydźwięk antykomunistyczny. W latach 30-tych popularność uzyskało stwierdzenie, że „ten jest Węgrem, kogo boli Trianon” (*Magyar az a kinek faj Trianon*), które stało się ważnym elementem narracji radykalnej prawicy. Ocena traktatu z Trianon stała się kwestią polityczną. Tylko prawa strona sceny politycznej widziała w nim tragedię narodową. Kwestia Wielkich Węgier była jedynie częścią debaty prowadzonej przez partie polityczne, i nie była obecna w węgierskiej polityce zagranicznej. Zaczęto ponownie pisać o wspólnocie losów narodów Basenu Karpackiego, lecz samo wspomnienie o jedności tego terytorium było źle odbierane w sąsiednich krajach (Hajdu 2005; Romsics 2007).

W nowo ustanowionej Słowacji wybory wygrał Vladimír Mečiar, który stworzył autorytarne państwo nacjonalistyczne, prowadzące wybitnie antywęgierską politykę. Rząd węgierski nie podejmował odpowiednich działań w

celu obrony Węgrów mieszkających na Słowacji. Tendencje neonacjonalistyczne narastały nie tylko na Słowacji, ale także w Serbii i Rumunii (Kusy 2002). Nacjonalizm serbski był przede wszystkim skierowany przeciw Chorwatom i Albańczykom, ale nacjonalizm na Słowacji i w Rumunii był antywęgierski. Historie tych państw były napisane tak, jakby głównym motywem ich dziejów była walka z węgierskim zaborcą. Jak relacjonował Hugh Seton-Watson (1945, s. 127), wśród Słowaków rozpowszechniony był wówczas mit o zniszczeniu ich pierwszego państwa przez barbarzyńskich Madziarów. Z kolei Rumuni uważali się za pierwszych mieszkańców Siedmiogrodu (tzw. teoria dako-romańska), co usprawiedliwiać miało ich prawa do tej ziemi. Nienawiść do Węgrów była wbudowana w tożsamość narodową w Rumunii Ceaucescu, dlatego nie mogło to pozostać bez skutków w latach 90-tych. Pomimo tej sytuacji węgierska polityka zagraniczna była skoncentrowana na dążeniach do integracji w ramach wspólnot europejskich i przynależności do cywilizacji Zachodu. Węgry wspomagały Słowację i Rumunię w ich staraniach o przyjęcie do NATO i Unii Europejskiej. Realizowano politykę mającą na celu poprawę relacji z sąsiadami, aby w ten sposób wpłynąć na poprawę sytuacji mniejszości węgierskich. Liczebność Węgrów rzadko zwiększała się w tych państwach, lecz wszędzie mniejszości węgierskie przetrwały (ryc. 6) (Kantor 2014).

Ryc. 6. Rozmieszczenie Węgrów w końcu XX wieku

Zródło: Sebők László (1998).

Rozwój sytuacji w wieku XXI

Postawa w stosunku do Węgrów mieszkających za granicą dzieliła społeczeństwo. Lewa strona sceny politycznej, a zwłaszcza sukcesorzy byłej partii komunistycznej podejmowali ten temat niechętnie. Podkreślali oni nieistotność tej kwestii w porównaniu z problematyką integracji i współpracy europejskiej, od której zależy poziom życia Węgrów w kraju jak i za granicą. Z kolei partie prawicowe domagały się pomocy dla mniejszości węgierskich w innych krajach.

W roku 2004 stowarzyszenie *Magyarok Világszövetsége* zebrало wystarczającą liczbę podpisów pod wnioskiem o referendum w sprawie pomocy dla Węgrów za granicą. *Magyarok Világszövetsége* jest międzynarodowym stowarzyszeniem ustanowionym dla zachowania kultury węgierskiej i podtrzymania więzi między społecznościami węgierskimi rozrzuconymi po całym świecie. Wnioskowało ono aby każdy Węgier, bez względu na miejsce zamieszkania, miał prawo ubiegać się o węgierskie obywatelstwo. Referendum nie poparł rząd stworzony przez koalicję partii lewicowych, MSZP i SZDSZ. Premier Ferenc Gyurcsány prowadził kampanię mającą na celu odrzucenie wniosku dotyczącego możliwości przyznawania węgierskiego obywatelstwa Węgom z innych państw. Mimo to, niewielką przewagą głosów (51,57%), referendum prawo takie przyznało. Okazało się ono jednak nieważne z racji zbyt małej liczby głosujących. Fiasko referendum spowodowało, że społeczności węgierskie za granicą i ich przywódcy poczuli się zdradzeni. Idea narodu węgierskiego utożsamianego ze społeczeństwem samych Węgier dominowała jeszcze do roku 2004, co należy interpretować jako efekt wieloletniej komunistycznej propagandy (Kantor 2014, op.cit).

Na początku wieku XXI idea Wielkich Węgier była nieobecna w debacie publicznej. Przedmiotem sporu politycznego był jedynie stosunek do zagranicznych społeczności węgierskich. O Wielkich Węgrzech nie zapomniano natomiast w innych państwach, zwłaszcza na Słowacji, gdzie ultranacjonalistyczna Słowacka Partia Narodowa (SNS) współtworzyła rząd. Antywęgierskie stwierdzenia stanowiły dużą część dokumentów tej partii. W 2010 roku przywódca tej partii, Jan Slota ogłosił, że armia węgierska ćwiczy forsowanie Dunaju, aby przygotować się do okupacji Słowacji. Aby uzyskać większą popularność Slota przedstawił Węgry jako zagrożenie narodu słowackiego. Po roku 2010 jednak jego partia do rządu już się nie dostała. Słowacka ustawa językowa przyjęta przez rząd Roberta Fico spowodowała poważne trudności dla mniejszości węgierskiej. Polityka rządu Słowacji w stosunku do Węgrów stała się bardziej łagodna w ostatnich latach, kiedy rząd słowacki dba o dobre relacje z rządem Viktora Orbána w związku ze wspólną polityką anty-imiigracyjną.

Węgrzy są także tematem debaty publicznej w Rumunii. W roku 2016 Péter Szijjártó, minister spraw zagranicznych Węgier, zakazał węgierskim

dypłomatom w Rumunii uczestnictwa w uroczystościach upamiętniających przyłączenie Transylwanii do Rumunii. Były prezydent Rumunii Traian Basescu uznał to za oznakę agresji wobec Rumunii i stwierdził, że granica rumuńsko-węgierska przebiega wzdłuż Cisy, przypominając epizod rumuńskiej okupacji obszarów na wschód od tej rzeki w roku 1919. Jak z tego widać idea Wielkich Węgier przetrwała za granicą, gdzie stanowiła element demagogicznej narracji nacjonalistycznej w Rumunii i na Słowacji. Współczesne Węgry nie mają potencjału demograficznego, ekonomicznego, militarnego niezbędnego do odtworzenia Królestwa Świętego Stefana. A przede wszystkim społeczeństwo węgierskie nie posiada woli niezbędnej do realizacji takich dążeń. Wielkie Węgry żyją jedynie w pamięci społeczeństwa. Wszelkie dekoracje przypominające Wielkie Węgry mają jedynie umocnić pamięć o złotym wieku Królestwa Węgierskiego. Symbolika ta ma także wydźwięk nacjonalistyczny i znaczenie antykomunistyczne, ujawniając sympatię wobec okresu rządów Horthy'ego oraz Świętej Korony. Po roku 2010 nowy rząd węgierski umożliwił Węgom żyjącym za granicą ubieganie się o obywatelstwo węgierskie. Polityka ta ma przyczynić się do zachowania i umocnienia węgierskich społeczności i kultury. Dzień ratyfikacji traktatu z Trianon, 4 czerwca, ustanowiono oficjalnym Dniem Narodowej Jedności. Rząd stara się zachować dobre relacje z sąsiadami, dążąc jednocześnie do wspierania interesów węgierskich mniejszości. Budapeszt jest dla nich centrum krajów Basenu Karpackiego, do którego coraz częściej migrują (Kantor 2014, op.cit).

Współczesne pozostałości Wielkich Węgier

Dawne terytorium Wielkich Węgier obejmuje ziemie należące dzisiaj do 9 państw. Słowacja i Węgry znajdują się w całości w granicach Wielkich Węgier. Poniższy wykaz podaje aktualne nazwy regionów. Obszar, który jest obecnie w granicach Polski został pominięty, gdyż nie posiada specyficznej nazwy w języku węgierskim (Ryc. 7).

1) **Őrvidék**, czyli zachodni region Austrii, znany tam jako Burgenland. Obecnie zamieszkuje tam znikoma liczba Węgrów.

2) **Muravidék**, czyli należące do Słowenii Prekmurje.

3) **Muraköz** (chorwackie Medimurje) i **Drávaköz** lub **Drávaszög** (chorwackie Baranja) – tereny po północnej stronie Drawy, która była granicą węgiersko-chorwacką, zamieszkaną przez znikomą liczbę Węgrów.

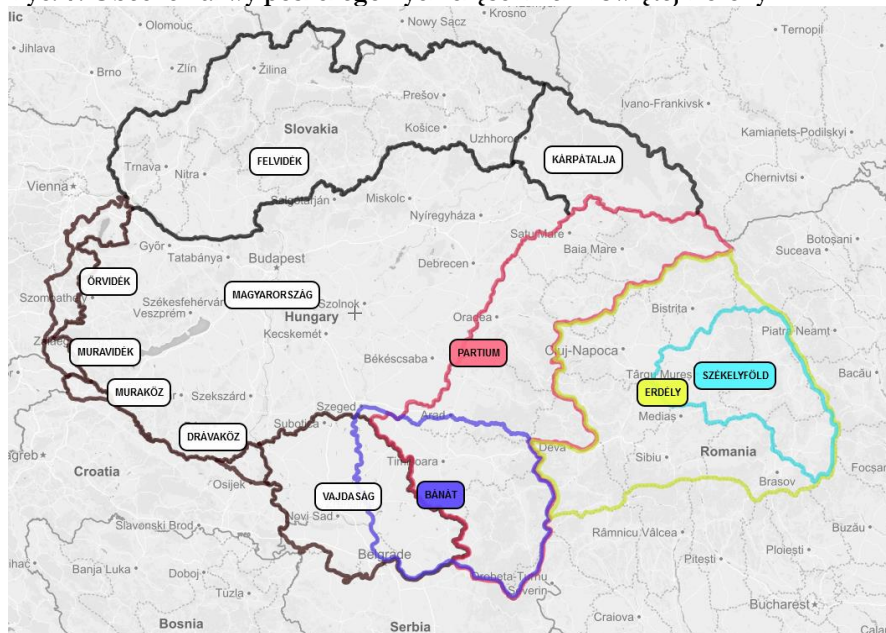
4) **Vajdaság**, czyli serbski okręg autonomiczny Vojvodina, do którego należą trzy historyczne regiony: **Szerémség**, **Bánság** (czyli Banat) i **Bácska**. Obszar ten nazywany jest także **Délvidék**, (pol. ziemia południowa, przyp. red.) ponieważ stanowił południową część Królestwa. Obecnie żyje tam 250 tys. Węgrów. W ramach Serbii Vajdaság posiada autonomię, ale jest to autonomia terytorialna, a nie ze względu na obecność mniejszości etnicznych. Znajdują się tam miasta z ludnością węgierską: Újvidék (Nowy Sad) i Szabadka (Subotica).

5) *Erdély*, czyli Transylwania, oraz *Partium*⁴ czyli Banat, Crisana i Maramures – terytoria utracone na rzecz Rumunii. W *Erdély* zamieszkuje węgierskojęzyczna społeczność Seklerów (*Székelyföld*), walcząca o autonomię. Spośród 1,2 mln Węgrów zamieszkujących w Rumunii, 0,7 mln to Seklerzy. Do najważniejszych miast węgierskich na terenie Rumunii należą: Nagyvárad (Oradea), Kolozsvár (Cluj-Napoca) i Csíkszereda (Miercurea Ciuc).

6) *Kárpátalja*⁵ – należący do Ukrainy obwód zakarpacki, zamieszkały przez 150 tys. Węgrów. Ważne miasta zamieszkałe przez Węgrów to Ungvar (Użhorod) i Munkacs (Mukaczewo).

7) *Felvidék (Górny Kraj, Górne Węgry)*, czyli całe obecne terytorium Słowacji. Tamtejsi Węgrzy nazywani są *felvidéki magyarok*. Obszar zamieszkały przez Węgrów na Słowacji nie ma specyficznej nazwy. Liczebność ich wynosi około 0,5 mln.

Ryc. 7. Obecne nazwy poszczególnych części Ziemi Świętej Korony

Źródło: opracowanie własne autora z wykorzystaniem scribblemaps.com

⁴ Nazwa *Erdély* bierze się od słowa Erdő = las, i oznacza „kraj za lasami”, co jest odpowiednikiem Transylwanii; z kolei nazwa *Partium* pochodzi z okresu Księstwa Siedmiogrodzkiego, które w wyniku wojen z Turkami i Habsburgami powiększyło się o terytoria wschodnich Węgrów. Książę Siedmiogrodu przyjął wówczas tytuł *dominus partium regni Hungariae*, czyli władca części Królestwa Węgierskiego. Słowo *Partium* do dzisiaj używane jest przez Węgrów na określenie ziem utraconych na rzecz Rumunii, ale nie należących do regionu Transylwanii (przyp. tłum.).

⁵ Dosłowne znaczenie wyrażenia *Kárpátalja* to „podnóże Karpat” lub „Podkarpacie”, natomiast słownikowy odpowiednik to Ruś Podkarpacka (przyp. tłum.).

Podsumowanie

Mniejszości węgierskie w poszczególnych państwach cechuje dzisiaj bardzo silne poczucie tożsamości. *Székelyföld* posiada własną flagę i ruch samorządowy, który jest wspierany przez parlament węgierski. Swoje flagi mają także *Partium* i Transylwania. Są także propozycje ustanowienia flagi *Felvidék* (Górnych Węgier). Tworzenie symboli przez społeczności mniejszościowe pomaga w zachowaniu tożsamości i rozwoju życia kulturalnego przez grupy zagrożone asymilacją i stopniowo zmniejszające swoją liczebność. Pamięć o Wielkich Węgrzech może stanowić narzędzie użyteczne w przedsięwzięciach mających na celu przetrwanie kultury węgierskiej w Basenie Karpackim, a także w działaniach nacelowanych na wzmacnianie siły narodowej Węgrów. Ekspozowanie obrazów przedstawiających w sposób realistyczny lub symboliczny historyczną Ziemię Korony Św. Stefana (nawet w siedzibie węgierskiego przedstawicielstwa w Brukseli) niewątpliwie służy realizacji tych celów.

Dlatego należy podkreślić, że idea Wielkich Węgier, bardzo żywa w świadomości społeczeństwa, stanowiąca ważny element węgierskiej tożsamości, po roku 1945 nie była i nie jest celem polityki zagranicznej Państwa. Węgry po roku 1989 wielokrotnie zapewniały swoich sąsiadów, że nie zgłaszają pretensji do żadnej części utraconych ziem. Żaden rząd Węgier ani żadna duża partia polityczna nie ma na celu ich odzyskania. Priorytetem polityki zagranicznej współczesnych Węgier jest rozwój wszechstronnej współpracy między narodami Basenu Karpackiego i całej Europy Wschodniej.⁶ Mimo to, obserwacja sceny politycznej na Słowacji, w Rumunii, i na Ukrainie pokazuje, że istnieją tam poważne siły starające się na wiele sposobów, aby obawa przez „węgierskim rewizjonizmem”, wzmągnięta aktami troski rządu węgierskiego o mniejszości zamieszkujące za granicą, nie gasła. Mocarstwa od zawsze preferowały sytuację, w której sąsiedzi są podzieleni i skłóceni. Węgry obecnie stanowiąc będą swoisty poligon wojny niejawnej, której celem jest doprowadzenie do konfliktów na tle narodowościowym na obszarze Basenu Karpackiego. Wrogie oddziaływanie na świadomość społeczeństwa będzie się nasilać wraz z rozwojem inicjatyw gospodarczych, politycznych i kulturalnych, które jednoczą narody nie tylko krajów Świętej Korony, ale całej Europy Wschodniej.

(Przekład z języka węgierskiego: Zuzanna Wilczyńska)

---

⁶ Potwierdzeniem tej tezy jest przemówienie premiera Viktora Orbana w lipcu 2018 w Tusnádfürdő (https://mandiner.hu/cikk/20180728_orban_viktor_tusnadfurdoi_beszed).

Literatura

- Baziur, G., 2015, *Idee i czyny: Węgierska Republika Rad 1919 r. jako przykład totalitarnego reżymu rewolucyjnego*, Przegląd Geopolityczny, 12, s. 35-58.
- Bukowski, P., 2018, *Geopolityczne źródła potencjalnych konfliktów w zachodniej części Bałkanów*, Przegląd Geopolityczny, 24, s. 87-100.
- Felczak, W., 1983, *Historia Węgier*, Zakład im. Ossolińskich, Wrocław.
- Gereben, F., 2005, *Óvhasáskultúra és identitás: a Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata*, Lucidus Kiadó, Budapest.
- Gergely, A., 2005, *Magyarország története a 19. században (Historia Węgier w XIX wieku)*, Osiris, Budapest.
- Hajdu, Z., 2005, *Hungary's changing geopolitical situation during the transitional period*, [w:] G. Barta i inni (red.), *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition*, Centre for Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, Pecs.
- Ištók, R., Nováková, Š., 2014, *Geopolitical Position Analysis of Transcarpathia with Emphasis on Period Between 1918-1939*, Przegląd Geopolityczny, 10, s. 7-22.
- Ištók, R., Plavčanová, D., Wilczyński, P. L., 2016, *Sytuacja geopolityczna Słowacji*, Przegląd Geopolityczny, 16, s. 109-119.
- Jászi, O., 1918 *A Monarchia jövője - A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok*, Új Magyarország Részvénytársaság, Budapest.
- Kantor, Z., 2014, *A nemzet intézményesülése a rendszerváltás utáni Magyarországon*, Osiris, Budapest.
- Kristó, G., 1993, *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*, Corvina, Budapest.
- Kusy, M., 2002, *A magyarkérdés Szlovákiában*, Kaligram, Bratislava.
- Lendvai, P., 2016, *Węgrzy. Tysiąc lat znyciestw w kleśkach*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- Ottlik, L., 1929, *Új Hungária és Keleti Svájc*, Magyar Szemle, 10, s. 114.
- Pajkossy, G. (ed.), 2006, *Magyarország története a 19. században Szöveggyűjtemény*, Osiris, Budapest.
- Palffy, G., 2010, *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*, História, Budapest.
- Réthey, F., 1880, *A Magyar Sz. Korona országainak ethnographiai térképe*, Posner K.L. es FIA, Budapest.
- Romsics, I. (ed.), 1998, *Trianon és a magyar politikai gondolkodás 1920-1935*, Osiris, Budapest.
- Romsics, I., 2007, *From Christian Shield to EU Member. Perception of Hungary's Situation and Role in Europe*, The Hungarian Quarterly, XLVIII, s. 3-27.
- Romsics, I., 2010, *Magyarország története a XX. században*, rozdział II/5, *A trianoni békeszerződés*, Osiris, Budapest.
- Sebők, L., 1998, *National map of East Central and Southeastern Europe*, Teleki László Foundation, Budapest.

- Seton-Watson, H., 1945, *Eastern Europe Between the Wars 1918-1941*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sima, M., 2017, *The idea of Great Hungary in historical perspective*, European Journal of Geopolitics, 5, s. 99-128.
- Teleki, P., 1920, *Magyarország néprajzi térképe a népsűrűség alapján (Mapa etnograficzna Węgier wykonana przy uwzględnieniu gęstości zaludnienia)*, Klösz György és Fia Térképészeti Műintézet, Budapest.
- Tóth, J. C., 2001, *A Kárpát-medencei magyar kisebbségi kérdés – A harmadik évezred küszöbén*, Nógrád megyei ismeretterjesztő egyesület, Salgótarján.
- Werboczy, I., 1990, *Hármaskönyv – Tripartitum – A dicsődéges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve*, Tudománytár Téka, Budapest.
- Zapalowski, A., 2017, *Zagrożenia związane z separatyzmem na obszarze Zakarpacia*, Przegląd Geopolityczny, 20, s. 9-27.
- Zeidler, M., 2001, *A revíziós gondolat*, Osiris, Budapest.
- Zeidler, M., 2002, *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*, Teleki László alapítvány, Budapest.
- Zlinszky, J. (ed.), 2013, *A XII táblától a 12 ponton át a magánjog új törvénykönyvéig – válogatott tanulmányok*, rozdział 16, *A Szent-korona eszme és története*, Szent István társulat kiadó, Budapest.
- Zupančič, J., Wilczyński, P. L., 2017, *Fala imigracji do Europy z perspektywy krajów tranzytowych*, Przegląd Geopolityczny, 19, s. 70-83.

The geopolitical significance of the idea of Great Hungary

The aim of the study is to present the history of the idea of Great Hungary as an element of Hungarian nationalism, and to indicate its geopolitical significance. It was formulated in the sixteenth century and from that time it influenced the shape of Hungarian politics. Initially, it did not have a nationalist character, but it changed in the nineteenth century, especially after the Treaty of Trianon, when it became the foundation of Hungarian independence aspirations and the expression of opposition to the provisions of this treaty. The article explains how the idea of Great Hungary survived the communist period and was reborn in the 90s of the last century. Although it is no longer political in nature, it has a great influence on Hungarian national patriotism and irredentist tendencies. Although it is not part of the political program, it is deeply rooted in the collective consciousness of Hungarians, affecting the perception of Hungary and their geopolitical position.

Key words: Great Hungary, Hungary, national identity, St. Stephen's Crown, Treaty of Trianon.